

یادگاری از عسارت های خانی قاجار

(معرفی و شناخت قلعه محمد امام السلطنه)

مولفان:

ندا امام بخش

هومان صفائی بروجنی

امامریختش، نداد، ۱۲۶۱ -
 یادگاری از عمارت‌های خانی قاجار (معرفی و شناخت قلعه صفصام‌السلطنه)/مولفان ندا امامریختش، هومن
 صفائی‌پروجنی،
 تهران: سنجش و دانش، ۱۳۹۹،
 ۱۲۴ص، مصور، نقشه،
 ۹۷۸-۶۲۲-۰۵۱۲۱۷-۲-۲۵۰۰۰۰
 فیبا
 کتابنامه،
 ساختمان‌های تاریخی -- ایران -- شلمزار
 Historic buildings -- Iran -- Shalamzar
 قلعه‌ها -- ایران -- شلمزار
 Castles -- Iran -- Shalamzar
 قلعه‌ها -- ایران -- چهارمخال و بختیار
 Castles -- Iran -- Chaharmahal va Bakhtiari
 ساختمان‌های تاریخی -- ایران -- شلمزار -- نگهداری و مرمت
 Historic buildings -- Conservation and restoration -- Iran -- Shalamzar
 شلمزار، تاریخی
 Shalamzar (Iran) -- Antiquities
 قلعه صفصام‌السلطنه
 Samsam Al- Saltaneh Castle (Shalamzar, Iran)
 صفائی پروجنی، هومن، ۱۳۹۲
 ۹۵۷/۹۴۳۲
 ۹۵۵/۹۴۳۲
 ۷۸۸۶۷۲۰

ان:

بادگاری از میان های خانی قاجار

(معرفی و شناخت قاضی ناصر السلطنه)

مؤلف: ندا امام بخش—ہومان صفائی بروجنی

ناشر: سنجش و دانش

نوبت چاپ: اول-۱۳۹۹

تبر او: ۵۰۰ نسخه

شماره: ۹۷۸-۶۲۲-۰۵-۱۲۱۷-۲

نشانی: میدان انقلاب، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پلاک ۱۲۶.

تلفن: ۰۲۱۶۱۲۶

«» «کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ می باشد» «»

سینجس و داس

irwww.sanjesh.

sanjeshodanesh@iran.ir

قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال

ISBN 978-622-05-1217-2

پیشگفتار مولف

قلعه صمصام السلطنه شلمزار در سال ۱۳۰۷ ه.ق در شهر شلمزار در مجموع قلاع نجفقلی خان صمصام ساخته شده است. این قلعه در ابتدای حیات خود بنایی دو طبقه بوده است که علاوه بر ساختمان اصلی دارای ساختمان های پشتیبانی نیز بوده است که در حال حاضر فقط عمارت اصلی آن در طبقه همکف پابرجاست. در فصل اول که در خصوص شناخت منطقه است به تفکیک دچار بخش مورد بررسی قرار گرفت. جغرافیای طبیعی استان، جغرافیای طبیعی شلمزار، جغرافیای انسانی و جغرافیای تاریخی.

در فصل دوم، متر قرار گیری اثر (شلمزار) همراه با ویژگی های نظام سیاسی بختیاری ها بررسی گردید. فصل سوم اختصاص به مبانی نظری دارد و پیشینه احداث قلعه در چهارمحال و روستاهای آن بررسی گردید و گونه بند قلاع اسرار ذکر گردید.

فصل چهارم به شناخت بنا پرداخته شد و بافت اطراف بنا (قلعه صمصام السلطنه) و ویژگی های معماری، هنری، سازه ای و تاریخی با بررسی گردید و به تحولات بنا از گذشته تا حال پرداخته شد.

در فصل پنجم، سعی در شناسایی اثر و خلاصه ای از آسیب های کلی که به بنا وارد گردیده شده است.

و در فصل ششم به صورت بسیار خلاصه به مبانی احیاء و انتظارات از احیاء در بنا با توجه به شرایط موجود اشاره شده است.

نوشته پیش رو اقتباسی است بسیار خلاصه از برخی فصل های این نامه کارشناسی ارشد نگارنده ارائه شده در دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز با عنوان طرح مرمت و احیاء قلعه صمصام السلطنه شلمزار که به یاری و مساعدت بی دریغ و دلسوزانه استاد راهنما دکتر اسکندر مختاری و استاد مشاور دکتر فرهاد تهرانی به سرانجام رسیده است.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۱.	مقدمه	۱
۲.	فصل اول	۲
۲.	مطالعه و شناخت منطقه	۲
۳.	بخش اول: جغرافیای طبیعی	۳
۳.	استان چهارمحال و بختیاری	۳
۴.	اقلیم و ارفاء: چهارمحال و بختیاری	۴
۴.	ناهموارها	۴
۴.	دشته‌ها	۴
۴.	آب و هوا	۴
۷.	صفحات مشترک آب و هوا	۷
۷.	اختلافات آب و هوایی	۷
۸.	بادها	۸
۸.	منابع آب	۸
۸.	مطالعات زمین شناسی	۸
۹.	پوشش گیاهی	۹
۱۰.	پوشش جنگلی	۱۰
۱۰.	تابش افتاب	۱۰
۱۰.	کمربند سبز حاشیه زاینده رود	۱۰
۱۱.	تقسیمات نواحی مختلف استان	۱۱
۱۳.	بخش دوم: مطالعات جغرافیای شلمزار	۱۳
۱۳.	موقعیت طبیعی و جغرافیایی شهر شلمزار	۱۳
۱۴.	آب و هوا	۱۴
۱۴.	بارش و رطوبت	۱۴
۱۴.	منابع آب	۱۴
۱۵.	چشمه سارها	۱۵
۱۵.	قنات	۱۵
۱۶.	پوشش گیاهی	۱۶
۱۶.	عوامل وجودی سکونت در شلمزار	۱۶
۱۷.	بخش سوم: جغرافیای انسانی	۱۷
۱۷.	اطلاعات اجتماعی استان : (به طور خلاصه و کلی)	۱۷
۱۷.	جمعیت	۱۷
۱۷.	وضعیت اقتصادی	۱۷
۱۸.	کشاورزی و دامداری	۱۸

۱۸.....	ترکیب نژادی ساکنان چهارمحال و بختیاری
۱۹.....	مشرکات و تمایزات فرهنگی
۱۹.....	دین
۲۰.....	اعتقادات
۲۰.....	زبان و نژاد
۲۰.....	فرهنگ، آداب و رسوم
۲۲.....	پوشش
۲۵.....	صنایع دستی
۲۷.....	بخش چهارم: جغرافیای تاریخی
۲۷.....	پیشینه تاریخی چهارمحال و بختیاری
۲۹.....	عصر مغول تا صفوی
۲۹.....	عصر صفویه تا ساجا
۳۰.....	عصر قاجار تا امروز
۳۱.....	تاریخ اجمالی معماری و تزیینات ابن
۳۲.....	پیشینه تاریخی شلمزار
۳۳.....	پیدایش
۳۳.....	نظریه اول:
۳۴.....	نظریه دوم:
۳۴.....	وجه تسمیه شلمزار
۳۵.....	خوانین در شلمزار
۳۶.....	ساختار سیاسی، اجتماعی بختیاریها
۳۸.....	ویژگی های ایلخان وایل بیگ
۳۸.....	وظایف ومسئولیت های ایلخان وایل بیگ
۳۹.....	وظایف ومسئولیت های خان
۴۰.....	کلانتر
۴۰.....	کدخدا
۴۱.....	ریش سفید
۴۲.....	تعریف قلعه
۴۲.....	انواع قلعه
۴۴.....	پیشینه قلعه در ایران
۴۵.....	پیشینه قلعه در استان چهارمحال و بختیاری
۴۵.....	محل ساخت قلاع در استان چهارمحال و بختیاری
۴۶.....	چگونگی شکل گیری روستا در چهارمحال وبختیاری وعوامل موثر در این شکل گیری
۴۶.....	نقش قلعه در پیدایش و تمدن روستاهای استان
۴۶.....	منابع مالی ساخت قلاع
۴۷.....	گونه بندی قلاع

۴۸.....	معرفی گونه های قلاع.....
۴۹.....	علت تشکیل دو گونه مختلف قلاع.....
۵۰.....	فصل دوم.....
۵۰.....	مطالعه و شناخت بنا.....
۵۱.....	بخش اول: بررسی بافت اطراف قلعه.....
۵۱.....	بافت شهری.....
۵۱.....	محله های شلمزار.....
۵۱.....	مسکن.....
۵۱.....	خانه طبقات وسط.....
۵۲.....	روند توسعه شهر.....
۵۷.....	بخش دوم: ویژگیهای معماری و هنری.....
۵۷.....	معرفی اجمالی قلعه مصمص السلطنه شلمزار.....
۵۹.....	آب نما.....
۶۴.....	بررسی ورودیها در قلعه مصمص السلطنه.....
۶۴.....	ساختمان ونورخورشید.....
۶۷.....	چگونگی برخورد باد با ساختمان.....
۶۸.....	ویژگی های هنری.....
۶۸.....	کاربرد هنر حجاری در قلعه شلمزار.....
۶۹.....	چوب آرایشی.....
۷۳.....	بخش سوم: ویژگی های ساختاری.....
۷۳.....	پی.....
۷۴.....	باربرها.....
۷۵.....	نعل درگاه.....
۷۶.....	سقف:.....
۷۷.....	چشمه و تویزه در بناهای آجری.....
۷۸.....	سریاه سازی:.....
۷۸.....	پوشش قوسهای سریایه:.....
۷۸.....	پوشش چشمه.....
۷۹.....	سازه های خمشی (سقفهای تیرپوش).....
۸۲.....	مصالح.....
۸۴.....	چوب.....
۸۵.....	سنگ.....
۸۷.....	بررسی تأسیسات.....
۸۸.....	بخش چهارم: ویژگیهای تاریخی.....
۸۸.....	وجه تسمیه بنا.....
۸۸.....	شرح حال بانی اثر.....

۸۸.....	نجفقلی خان صمصام السلطنه
۸۹.....	صمصام السلطنه رئیس الوزرا مشروطه
۹۰.....	خصوصیات اخلاقی صمصام السلطنه
۹۱.....	همسران و فرزندان صمصام السلطنه
۹۱.....	مرتضی قلی خان صمصام
۹۲.....	مالکیت بنا
۹۶.....	فصل سوم
۹۶.....	ارزش یابی و بررسی آسیب ها
۹۷.....	بخش اول: ارزشیابی قلعه صمصام السلطنه
۹۷.....	ارزشهای محیطی
۹۷.....	ارزشهای منظری
۹۷.....	ارزشهای معماری و سبکی
۹۸.....	ارزشهای شهرسازی
۹۸.....	ارزشهای اقتصادی و اجتماعی
۹۸.....	ارزشهای تاریخی
۹۹.....	ارزشهای خاطره ای
۱۰۰.....	بخش دوم: آسیب شناسی در قلعه صمصام
۱۰۰.....	آسیبهای منظری:
۱۰۰.....	آسیب های کارکردی:
۱۰۰.....	آسیب های معماری:
۱۰۱.....	آسیب های فضایی:
۱۰۱.....	آسیب های سازه ای:
۱۰۲.....	آسیب های کالبدی
۱۰۴.....	استحکام بخشی
۱۰۴.....	اقدامات مرمتی مورد نیاز:
۱۰۵.....	اجرای سقفهای چوبی مرمتی:
۱۰۵.....	عملیات مقاوم سازی بنا:
۱۰۵.....	عملیات ضد مورانه کردن:
۱۰۵.....	اجرای ناکش:
۱۰۶.....	نازک کاری:
۱۰۶.....	تعویض یا اصلاح خاک باغچه ها:
۱۰۷.....	فصل ششم
۱۰۷.....	احیاء
۱۰۸.....	مبانی احیاء در بناهای تاریخی
۱۰۹.....	حفظ ارزشها و اعتبارات تاریخی
۱۰۹.....	حفظ شئون و مقام بنا

۱۰۹.....	محدودیت ذاتی کاربری
۱۱۰.....	محدودیت های قانونی
۱۱۰.....	محدودیت سازه ای
۱۱۰.....	رعایت تناسب کالبدی
۱۱۱.....	حفظ اصل بنا
۱۱۱.....	حفظ مدارج ارزش ها و کاربری ها
۱۱۱.....	رعایت تنوع
۱۱۲.....	تناسبات اجتماعی و فرهنگی
۱۱۲.....	نامگذاری
۱۱۲.....	نظارت مردم
۱۱۲.....	احیاء قلعه شلمزار
۱۱۴.....	منابع و مآخذ:

مقدمه

بختیاری ها قومی هستند که در دوره های مختلف تاریخی همواره نقش مهمی در سرنوشت ایران زمین یافته اند. به عبارتی در میان ایلات و عشایر مختلفی که در ایران زندگی می کنند ایل بختیاری به سرکردگی خوانین همیشه برای دولت مرکزی چه به طرفداری دولت و چه بر ضد آن تامل برانگیز بوده اند. یکی از دوره هایی که ایل بختیاری در کشور بسیار تاثیر گذار ظاهر شد دوره قاجار بود. در این دوره خوانین بختیاری چه در مناصب درون ایلی خود به عنوان ایلخان و ایل بیگ و چه در مناصب دولتی صاحب قدرت بسیار بودند. بهترین دلیل بر این ادعا طرفداری ایل بختیاری از قیام مشروطه و پیروزی و به ثمر رسیدن این تحول عظیم تاریخی در ایران بود. هرچند در قیام مشروطه ایلات و گروه های مختلف اجتماعی بسیار تاثیر گذار بوده است اما بسیاری از محققین بر این اعتقادند که اگر ایل بختیاری به حمایت از مشروطه می میدان نمی آمد این قیام به سبب مطالب نمی رسید.

در این بین ارتباط بختیاری با کشورهایمانند روسیه و انگلیس و قرارداد نفت با انگلستان سبب ارتباط خوانین بختیاری با غرب است که البته قدرتمندان قاجار به ارتباط با کشورهای غربی و تعاملات با این کشورها تمایل بسیاری داشتند. از یک طرف، از جنبه های فرهنگی، اجتماعی این مطلب به وضوح نمایان است. از جمله تحولاتی که در این دوره اتفاق افتاد تغییر نگرش و جهشی بود. که در زمینه معماری شاهد آن هستیم که به دلیل رفت و آمد با کشورهای اروپایی، شیوه های نوینی را در معماری ایران ایجاد کرد.

در استان چهارمحال و بختیاری به دلیل اینکه یکی از مکان های استقرار و قدرت بختیاری ها بود خوانین بختیاری نیز از این قاعده مستثنی نبوده و هریک در منطقه حکومت بود شروع به ساخت عمارت هایی مجلل کردند که هم محل زندگی خوانین و خانواده آن ها بود، هم محل مراودات سیاسی با دولت و کشورهای مورد قرارداد و همچنین جایگاه حل مسایل درون ایلی که در آن مردم منطقه به قلعه معروف شده اند. یکی از این قلاع متعلق به نجفقلی خان صمصام السلطنه بختیاری است. شایسته است که علاوه بر داشتن منصب ایلخانی، دو دوره به عنوان رئیس الوزرای دوره قاجار منصوب شد و یکی از کسانی است که نامش در پیروزی قیام مشروطه به یادگار مانده. در این نوشته سعی بر آن است که به معرفی این قلعه تاریخی پرداخته تا شاید کمکی باشد بر شناساندن بنایی که زمانی در تحولی عظیم (قیام مشروطه) جایگاه تصمیمات مهم بوده و از طرفی دوره ای از معماری کشور را به زیبایی در خود جای داده و متأسفانه به فراموشی سپرده شده است.